

АЛЛА ХОМЕНКО
(Полтава)

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Обґрунтовано доцільність створення педагогічних технологій виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу. Розкрито процес їх моделювання, визначено цільові орієнтації, провідні принципи побудови, специфіку змісту, особливості методичного інструментарію.

Ключові слова: виховні технології, національно-культурні традиції, розвиток особистості, наукові принципи, цільові орієнтації, моделювання.

Освіта і виховання виступають найважливішими компонентами культури певного етносу, яка в усьому світі розвивається національними шляхами. Виховання є процесом "входження" особистості у духовно-ціннісний світ культури рідного народу, його національного духу і буття. Відтворюючись із покоління в покоління, турбуючись про вічність буття в колі народів світу, кожна нація піклується про виховання підростаючого покоління з метою продовження у віках культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів.

Педагогічна наука доводить, що справжнє виховання є глибоко національним за сутністю, змістом, характером та історичним покликанням. Нове покоління включається у вже існуючу національну систему виховання, яка відображає історичні, географічні, економічні, етнографічні і психологічні особливості даного народу та є адекватною його світосприйманню і світорозумінню, самобутньому культурно-історичному шляху розвитку.

Сучасний інформаційний простір, специфіка функціонування недосконалих суспільних відносин нав'язує молоді світогляд, що руйнує процес її гармонійного духовного становлення, нівелює загальнолюдські і національні цінності, які склалися впродовж всього існування людства – окремого народу, нації, цивілізації в цілому і визначали вектор особистісного зростання молодого покоління в контексті національної та загальнолюдської культури.

Не підлягає сумніву, що деградація духовних засад розвитку суспільства є також прямим наслідком сучасного занепаду родинного виховання. Аналіз численних факторів, які впливають на життєдіяльність сучасної молоді людини, свідчить, що всі вони мають одне єдине джерело – втрату молоддю духовного ґрунту в процесі власної життєтворчості і відхід від традиційних ціннісно-етнічних морально-естетичних засад життя.

Активізація культуротворчого процесу в Україні й загалом у світі, стратегія відродження національної культури диктує необхідність нагального розв'язання комплексу завдань, які стосуються збереження національної сутності особистості, її творчого етнічного самовираження. Тому повинен відбутися перехід від риторики про збереження національної сутності життєдіяльності молодого покоління до практичного втілення даної світоглядної ідеї насамперед у процес родинного виховання; навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів, професійно-технічних училищ, технікумів, коледжів; у педагогічний процес вищої школи; виховну діяльність різноманітних позашкільних закладів виховання.

Одним із ефективних шляхів вирішення цієї проблеми, на нашу думку, є створення інноваційних педагогічних технологій виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу – технології відродження, збереження і розвитку традиційних особливостей української родини у процесі виховання молоді; технології особистісної компетентності з національно-культурних традицій українського народу; технології етнічного самовираження особистості у практичній творчій діяльності.

Інноваційність є однією з найважливіших ознак ефективної педагогічної діяльності, провідним і визначальним критерієм її відповідності потребам суспільства щодо розвитку особистості на основі національної культури.

У педагогічній науці результати дослідження інноваційних педагогічних технологій розкриваються у працях І.Беха, Ю.Гільбуха, І.Дичківської, М.Кларіна, В.Євдокимова, І.Підласого, С.Подмазіна, І.Прокопенка, Г.Селевко; обґрунтування методологічних засад аналізу впровадження сучасних освітніх технологій у процес підготовки фахівців здійснено А.Беляєвою, В.Безпалько, Ю.Васьковим тощо. Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що існують різні підходи до трактування поняття "інновація", яке визначається як: 1) оновлення, зміни, впровадження нового, реалізоване нововведення (З.Абасов, В.Самохін, В.Сафіулін); 2) комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу для формування інноваційного мислення та інноваційної культури (Л.Вікторова, О.Остапчук, В.Полонський, В.Слободчиков).

Цілком поділяючи думку вищеназваних науковців, вважаємо за потрібне зазначити, що інновацію у процесі виховання варто розглядати також і як систему комплексних взаємодетермінованих нововведень у зміст, методи, засоби й форми взаємодії суб'єктів виховного процесу, що в кінцевому результаті призводить до суттєвих змін властивостей і якостей вихованця.

Педагогічна теорія і шкільна практика знаходяться сьогодні на якісно новому рівні свого розвитку, який характеризується новою концепцією освіти, оновленою парадигмою виховання, етнізацією змісту педагогічного процесу. Основним чинником етнізації виступає система традицій українського народу.

Традиції, звичаї, ритуали, свята, ідеали українського народу мають свої національні святині. Вони об'єднують минуле і майбутнє, утверджують в душах молоді віковічні заповіді старшого покоління, інтегрують певну спільність людей у високорозвинену сучасну націю, а вже потім – у цивілізоване загальнолюдське співтовариство. Традиції відображають наступність соціального досвіду українського народу, є формою функціонування суспільних відносин між людьми певної національності. Вони забезпечують їх закріплення, розвиток і передачу новим поколінням найцінніших

моральних і матеріальних здобутків українського народу. Мета традицій полягає в тому, щоб закріплювати й відтворювати в нових поколіннях усталені способи життєдіяльності, типи мислення й поведінки [2, с. 246].

Ми притримуємося висновку А.М.Бойко, що педагогічна сутність національно-культурних традицій полягає у спрямуванні молодого покоління на особистісно і суспільно корисний шлях самовдосконалення і самотворення, формування його ціннісних пріоритетів. Тому мету створення інноваційних технологій виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу вбачаємо у розкритті творчого індивідуального потенціалу кожної молодої людини через включення її в систему висококультурних етнічних відносин у родині з наступною їх трансляцією в соціум і продуктивну діяльність у галузі народної творчості. У цьому контексті виховна технологія передусім виступає як засіб включення молоді в індивідуальну й колективну етнічну творчу діяльність, що зумовлюється особистісною зацікавленістю, виконанням певної соціальної ролі та сприяє розвитку її креативізму. Потрібно зазначити, що без одночасного розвитку емоційного, вольового і творчого потенціалу особистості цей процес не має смислу.

Враховуючи вищезазначене, технології виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу ми розглядаємо як процес, що включає наступні взаємодетерміновані компоненти: 1) систему методів і засобів відтворення науково обґрунтованих вихідних концептуальних положень щодо виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу; 2) сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компоновку методів, прийомів, засобів і форм виховання, що в цілому виступає як організаційно-методичний інструментарій для суб'єктів, що керують даним процесом; 3) процес комунікації – техніку виконання виховних завдань, що ґрунтується на певному алгоритмі, програмі, системі взаємодії учасників виховного процесу і характеризує його як мистецтво формування етнічно-змістовних ціннісно-гуманних особистісно-орієнтованих відносин.

Одним із центральних понять виховного процесу є поняття особистості. Учення про особистість – методологічна основа будь-якої виховної системи. К.Ушинський писав: „Якими не були б наші погляди на філософію і психологію ... якщо ми хочемо говорити про виховання людини, то зобов'язані спочатку собі скласти поняття про людину” [9, 17]. Спираючись на результати досліджень класиків психологічної науки – Л.Виготського, О.Леонтьєва, Г.Костюка, можемо стверджувати, що розвиток особистості потрібно розуміти як ”процес її руху і саморуху”. Людина у значній мірі є самокеруючою і саморегулюючою системою: рівень самокерування – одна з головних характеристик розвитку особистості.

Тому при моделюванні педагогічних технологій щодо виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу ми виходили з концептуального положення психолого-педагогічної науки про те, що людина виявляє себе у системі соціальних відносин як особистість і як індивідуальність.

Особистість є психологічною, духовною сутністю людини, що проявляється у різноманітних узагальнених системах якостей: сукупність соціально-значущих властивостей; система відносин до світу і зі світом, до самого себе; система спілкування, діяльності, поведінки і відносин; здійснення певних соціальних ролей;

система потреб; сукупність здібностей, творчих можливостей тощо. Індивідуальність людини – це те особливе, самобутнє, що відрізняє одну людину від іншої, це природна і соціальна своєрідність вираження нею в світі своїх здібностей і прагнень, особистісних відносин і життєвих смислів.

Психологічна наука визначає, що структура особистості має чотири ієрархічних рівні – рівень темпераменту, рівень особливостей функціонування психічних процесів, рівень досвіду особистості, рівень спрямованості особистості. Саме спрямованість об'єднує за змістом якості, що визначають ставлення людини до оточуючого світу і виступають керуючою основою її поведінки, а саме: інтереси, погляди, переконання, ціннісні орієнтації, морально-естетичні принципи й світогляд. Спрямованість, як інтегральна якість особистості, разом із потребами і "Я-концепцією" утворює основу самокеруючого механізму особистості [6, с. 14].

Безпосереднім буттям свідомості нації, формою життя етносу постає естетичне світопереживання, яке акумулюється в національно-культурній традиції як специфічна форма відображення дійсності. Прагнення досягнути сутність виховання сучасної молоді на національно-культурних традиціях українського народу без урахування всього розмаїття чуттєвого світу людини не уявляється можливим. Національно-культурні традиції утворюють своєрідний емоційно-чуттєвий життєвий контекст, у якому відбувається самостановлення людини. Процес формування її як особистості й індивідуальності розгортається в контексті великого розмаїття традицій, які вона засвоює в процесі життєдіяльності.

Звернення до створення інноваційних технологій виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу є продуктивним як з огляду на необхідність формування національної самосвідомості молоді, так і створення довгострокової національної стратегії виховання, пошуків шляхів та засобів подолання духовної кризи сучасного суспільства. Тому домінантою стає орієнтація на повернення від надмірно зараціоналізованого та технократичного світобачення до конкретної живої людини, у сферу її чуттєво-емоційного світу.

Таким чином, інноваційні технології виховання молоді на національно-культурних традиціях повинні бути побудовані насамперед на етнічно-ціннісній, особистісно-змістовній та емоційно-психологічній основі, що передбачає: по-перше, особистісно-орієнтований характер методичного забезпечення конкретної технології; по-друге, створення емоційно-психологічних установок особистості (яскраві образи національної культури); по-третє, спрямованість технології на емоційне пробудження розуму – використання в якості виховного фактору вищого класу емоцій – інтелектуальних і моральних.

Для створення і функціонування даних технологій доцільним є процес їх моделювання, що безпосередньо формує уявлення про цільові орієнтації виховної технології, концептуальні засади, специфіку змісту, особливості реалізації методів, прийомів і засобів виховання у певній послідовності (алгоритмі), контроль і корекцію отриманих результатів. При цьому потрібно враховувати, що моделювання виховної технології має два взаємозумовлені аспекти – моделювання змісту технології і моделювання виховуючої взаємодії суб'єктів виховного процесу.

На основі логіко-теоретичного аналізу наукових досліджень [5; 7; 8] нами визначено провідні принципи моделювання даних технологій: 1) принцип духовності,

що проявляється у формуванні смисложиттєвих духовних орієнтацій, потреби відродження, збереження і створення цінностей національної культури, дотримання загальнолюдських норм гуманістичної моралі; 2) принцип толерантності, що є одним із основних принципів виховання молоді в умовах плюралізму думок, підходів, розмаїття ідей для вирішення однакових проблем, терплячість до думки інших людей, врахування їх інтересів; 3) принцип індивідуалізації – особистість в умовах демократичних реформ отримує свободу на прояв індивідуальних особливостей в повній мірі, специфічного творчого вираження власної етнічної самобутності; 4) принцип особистісного підходу, сутність якого полягає у включенні молодої людини у систему суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де вона може виявити, розкрити і реалізувати свій особистісний і індивідуальний творчий потенціал; 5) принцип конкретизації системи дій, який полягає у детальному описуванні дій інтелектуального і практичного плану, у використанні алгоритмів для формування майбутньої інтелектуальної та практичної творчої діяльності; 6) принцип функціонального призначення, завдяки якому досягається оптимальність та економічність дій вчителя-вихователя з метою здобуття бажаного результату, а також одних і тих самих результатів різними вихователями, що працюють із різним складом юнацької спільноти.

Дотримання цих принципів у ході виховуючої взаємодії дозволить, на наш погляд, спрямувати відносини на реалізацію потреб, інтересів і прагнень молодої людини, її особистісного й соціального життя, надасть можливість ціннісно-змістовного етнічного самовираження.

Логіко теоретичний аналіз наукових досліджень [1; 4; 6; 10], результати впровадження педагогічних технологій у шкільну практику, власний педагогічний досвід дозволяють виокремити взаємодетерміновані компоненти моделювання технологій виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу: цільовий, концептуальний, змістовний, процесуально-діяльнісний і результативний.

Цільовий компонент визначається як основний у моделі виховної технології, що включає сукупність якостей і властивостей особистості, які прагнуть сформувати або розвинути в процесі виховуючої взаємодії. Вибір мети обумовлюється філософськими уявленнями про цілі й цінності суспільства, а також специфікою національної культури. Цілі технології виховання молоді на національно-культурних традиціях можуть формулюватися, на наш погляд, і в термінології поведінки, що описують характер вчинків особистості. У зв'язку з цим конкретизація мети виховної технології здійснюється в двох аспектах: прагнення змін у властивостях і якостях особистості та перехід на більш високий рівень вихованості. Мета виховуючої взаємодії є системоутворюючим елементом інноваційної виховної технології, від якої залежать зміст, методи, форми і засоби досягнення ефекту виховного впливу.

Концептуальні положення окреслюють методологічні основи створення даних технологій і відображають гуманістично орієнтовану філософію виховання, стрижневим поняттям якої є гуманізм. Змістовий компонент розкриває які саме особистісні якості і властивості повинні бути сформовані в учня через визначення напрямів, етапів взаємодії суб'єктів виховного процесу.

Процесуально-діяльнісний компонент, у залежності від семантики виховуючих ситуацій, включає визначену систему форм, методів, прийомів і засобів взаємодії і виступає методичним інструментарієм учителя. Закономірно, що етнічні якості,

властивості особистості потрібно виховувати не однаковими, уніфікованими для багатьох народів засобами, а навпаки, наповнювати процес виховання дитини своєрідним етнічно-ціннісним змістом, використовувати методи й засоби народної педагогіки, які виробилися в кожній нації протягом віків і які є складовою та невід'ємною часткою її самобутньої матеріальної і духовної культури.

Важливого значення при моделюванні інноваційної виховної технології набуває оптимальний вибір методів, прийомів, форм і засобів виховуючої взаємодії, оскільки саме вони визначають специфіку кожної окремої виховної технології і відображають умови педагогічної діяльності, особливості особистості вчителя-вихователя та його педагогічний досвід. Практичне застосування педагогічного інструментарію залежить від багатьох факторів: цілі і змісту виховної технології, рівня вихованості учнів, рівня розвитку міжособистісних відносин як учителя так і учнів, авторитету і досвіду вчителя тощо. Зазначимо, що абсолютно правильних методів для вирішення всього розмаїття виховуючих ситуацій не існує – вихователь зазвичай використовує комплекс методів, створюючи власну стратегію виховуючої взаємодії, знаходить оптимальне їх співвідношення для кожної конкретної ситуації.

Заключним компонентом є результативний, що характеризує ступінь досягнення поставлених цілей і передбачає оцінку доцільності створення виховної технології.

Процес упровадження даних технологій виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу є важливим чинником практичного втілення сучасної особистісно-гуманістичної парадигми виховання, розробленої і обґрунтованої у педагогічній науці А.М.Бойко [3]. Вихідні положення концепції особистісно-гуманістичного виховання, у свою чергу, виступають базисом, фундаментальним підґрунтям створення нових продуктивних технологій у системі етнічних суспільних відносин особистості. Можливо констатувати, що розроблені технології виховання молоді на національно-культурних традиціях є, певною мірою, інвестицією в сучасний процес особистісно орієнтованого виховання.

При цьому умовами їх впровадження у виховний процес сучасних навчально-виховних закладів є: по-перше, високий рівень розвитку національної самосвідомості суб'єктів, що супроводжують даний процес – батьків, інших членів родини, вчителів, вихователів, тьюторів тощо, знання ними вікових і психологічних особливостей даної вікової категорії; по-друге, комплексне впровадження даних технологій виховання, що пояснюється їх взаємодетермінованістю; по-третє, високий рівень загальної та національної світоглядної ерудиції вчителя-вихователя; його високопрофесійна компетентність з питань українознавства, національної та духовної культури, відродження, збереження, розвитку й творення національно-культурних традицій українського народу; по-четверте, формування суб'єкт-суб'єктних індивідуально-гуманістичних відносин, де домінують відродження національної свідомості, української культури, рідної мови, виховання громадянина-патріота та прагнення до інтеграції у європейський освітній простір; по-п'яте, створення системи неперервного процесу виховання дітей та учнівської молоді на національно-культурних традиціях українського народу (довгострокові програми, що об'єднують соціально-педагогічні комплекси); по-шосте, формування морально-естетичних, навчально-пізнавальних, перспективно-ціннісних та інших мотивів художньо-творчої практичної діяльності особистості, що ґрунтується на традиціях народно-прикладного мистецтва; по-сьоме, виявлення і попередження причин, які гальмують процес виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу; по-восьме, рівень матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

Таким чином, створення технологій виховання молоді на національно-культурних традиціях сприяє виникненню у молоді людини інтересу, прагнення пізнання і вивчення особливостей культури свого народу, національних традицій зокрема; спрямованості свідомості, діяльності й поведінки на створення матеріальних і духовних цінностей українського народу; становленню самобутньої індивідуальності на основі розкриття власного творчого потенціалу, етнічного самовираження; формуванню морально-етнічних поглядів і переконань, що разом з комплексом відповідних знань, умінь і навичок утворює сферу високоморальної етнічної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абасов З.А.* Проектирование инноваций в структуре педагогической деятельности / З.А.Абасов // Высшее образование сегодня. – 2004. – №6. – С.8-14.
2. *Бойко А.М.* Виховання людини: нове і вічне / А.М.Бойко. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 568с.
3. *Бойко А.М.* Парадигмальні напрями виховання: варіанти вибору / А.М.Бойко // Рідна школа. – 2001. – № 3. – С. 7– 10.
4. *Ларионова Т.А.* Личность педагога и его роль в организации инновационных процессов в системе образования / Т.А.Ларионова // Прикладная психология и психоанализ. – 2006. – №4. – С.85-91.
5. *Полонская И. Н.* Традиция: от сакральных оснований к современности / И.Н.Полонская. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 2006. – 272 с.
6. *Селевко Г.К.* Энциклопедия образовательных технологий / Г.К.Селевко. – В 2 т., Москва. – Т.1. – 2006. – 816 с.
7. Україна в етнонаціональному вимірі / [укл. С.Остапенко]. – К.: НПУ, 2001. – 94с.
8. Українство у світі: традиційність культури та спільності взаємин / [В.М.Піскун та ін.]. – К.: Нічлава, 2004. – 273с.
9. *Ушинский К.Д.* Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии / К.Д.Ушинский. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. – 576 с.
10. *Шиян О.А.* Методологические подходы к пониманию развития в инновационной образовательной деятельности / О.А.Шиян // Перемены. – 2006. – №6. – С.22-30.

Алла Хоменко

МОДЕЛИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ НА НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ТРАДИЦИЯХ УКРАИНСКОГО НАРОДА

Обоснована целесообразность создания инновационных технологий воспитания молодежи на национально-культурных традициях украинского народа и процесс их моделирования. Определены целевые ориентации, ведущие принципы их построения, специфика содержания, методический инструментарий

Ключевые слова: воспитательные технологии, национально-культурные традиции, развитие личности, научные принципы, целевые ориентации, моделирование.

Alla Homenko

DESIGNING OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES OF YOUTH UPBRINGING ON THE NATIONAL CULTURAL TRADITIONS OF THE UKRAINIAN PEOPLE

In the article the expedience of creation of innovative technologies of young people education on national cultural traditions of the Ukrainian people is grounded. The process of their designing is discovered and purpose orientations, leading principles of construction, specific of contents, and also features of methodical tools for the effective functioning of these technologies are determined.

Keywords: educational technologies, national cultural traditions, development of personality, scientific principles, purpose orientations, designing.

Одержано 5.10.2009, рекомендовано до друку 21.10.2009 р.